

РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБОЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто напрямки розвитку банківської системи України та її інтеграції в світовий фінансовий простір. Охарактеризовано основні чинники фінансової консолідації. Досліджено роль і місце іноземних банків у зарубіжних країнах та вітчизняній банківській системі. Визначено методи регулювання входження України в світову фінансово-банківську систему.

Bank system of Ukraine and its integration into the world financial center is analyzed in the article. The main factors of financial consolidation are characterized. The role and place of foreign banks in foreign countries and domestic banking system is considered. The methods of regulation the entry of Ukraine to the global financial and banking system are detected.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ринкова трансформація економіки України на сучасному етапі її розвитку створює нові можливості і зумовлює необхідність формування ефективної, відкритої для зовнішньоекономічних зв'язків банківської сфери, спрямованої на інтегрування у світовий промисловий, товарний та фінансовий простір. Інтернаціоналізація зовнішньоекономічної діяльності посилюється під впливом поглиблення міжнародного поділу праці, інтенсифікації господарських зв'язків між країнами, сферами та галузями економіки. Ці процеси дедалі більше визначають трансформаційні зміни, інтеграцію України у глобальний світовий простір.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Широке коло питань, пов'язаних з регулюванням банківської діяльності в умовах євроінтеграційних процесів та глобалізації економіки, висвітлено в працях таких вітчизняних вчених-економістів, як: О. В. Васюренко, А. С. Гальчинський, Б. С. Івасів, А. М. Мороз, М. І. Савлук. Серед російських вчених варто виділити роботи Н. Д. Барковського, О. І. Лаврушина, Н. Г. Антонова, Л. В. Балабанової, серед західних: Р. Костера, Д. Полфермана, Ж. Рівуара та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Процеси глобалізації світової економіки не могли і не зможуть обійти Україну та її фінансово-банківську систему, особливо враховуючи відкритість вітчизняної економіки. При цьому вкрай важливим є об'єктивне визначення ролі та місця іноземних банків та державного регулювання їх діяльності в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження напрямків розвитку банківської системи України в умовах глобалізації та визначення методів регулювання інтеграції в світову фінансово-банківську систему.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна комерційна банківська діяльність є невід'ємною складовою системи міжнародних економічних відносин. Тому всі процеси, які сьогодні притаманні світовій економіці, неминуче впливають на зміст та форми міжнародної діяльності країн з трансформаційною економікою. Одним з найважливіших процесів є процес фінансової транснаціональної консолідації банків.

Фінансова транснаціональна консолідація, яка останніми роками відбувається у світі, вже привела до виокремлення приблизно 20 транснаціональних банків, які мають найпотужнішу ресурсну базу та домінують на світовому ринку фінансових послуг [1, с.24].

Основними чинниками фінансової консолідації є прагнення досягнути:

- зменшення податкових зобов'язань, ефективнішого розміщення ресурсів;
- збільшення прибутку завдяки диверсифікації продуктів та універсалізації банківської діяльності;

- диверсифікації кредитних ризиків;
- оптимізації організаційної структури та структури менеджменту.

Щоб інтегруватися у Європейське співтовариство, Україні необхідно суттєво змінити процес реалізації економічної та фінансової політики. Потрібно відмовитися від протекціоністських заходів у сфері експортно-імпортних операцій, легалізувати тіньову економіку, дотримуватися вимог щодо захисту прав людини. На думку автора, найбільші зміни мають відбутися на фінансовому ринку. Необхідно змінити інструментарій регулювання валютного ринку та створити умови для злиття нашого фінансового ринку з глобалізованим світом. Це може докорінно змінити ринок фінансових послуг у країні та особливо банківську систему.

Вже зараз виникає питання: чи зможуть вітчизняні банки успішно конкурувати з іноземними банками? Тут важливу роль може відіграти розрив у рівні капіталізації та ресурсної бази європейських і українських банків.

Для прикладу: капітал найбільшого європейського банку Дойче банк (Німеччина) становив на початку цього століття 51,5 млрд. доларів США, активи – 732,5 млрд. доларів, тоді як капітал усієї банківської системи України на 01.01.2011 р. – 37,5 млрд. доларів США, а активи за станом на 01.01.11 р. – лише 223 млрд. доларів. Це, а також суттєва різниця у вартості ресурсної бази, спектрі фінансових послуг обумовлює потенційно вищий рівень конкурентоспроможності європейських банків (щодо українських). Низький же рівень конкурентоспроможності може призвести до фактичної втрати вітчизняної банківської системи [2].

Проблемам розвитку банківської системи в умовах євроінтеграційних процесів приділяється чимало уваги в працях вітчизняних науковців. Однак і досі бракує чітко розробленої стратегії та переліку заходів щодо підвищення конкурентоспроможності банківської системи України.

Конкурентоспроможність розглядається з точки зору підвищення якісного рівня всіх банків в Україні загалом, які і формують її банківську систему: не може бути один банк в Україні конкурентоспроможним, а решта – ні.

Важливим з точки зору перспектив розвитку вітчизняної банківської системи є досвід наших найближчих західних сусідів, наприклад, Польщі. Ще на підготовчому етапі її вступу до ЄС іноземні інвестори безпосередньо контролювали 17 акціонерних товариств зі стопроцентною часткою іноземного капіталу: там діяло 45 банків із переважною часткою іноземного капіталу, 20 – з більшою часткою, 2 філії закордонних банків та опосередковано – 9 банків. Частка цих банків в активах усієї польської банківської системи становила 79,29%. Зазначені банки нагромадили 63,8% депозитів нефінансового сектору та надали 72,2% кредитів [2].

Варто також зазначити зміни у структурі власності банків унаслідок того, що іноземні інвестори взяли на себе контроль над ними. Державна скарбниця прямо або опосередковано контролювала лише 7 із 70 діючих на той час банків (у 1993 році державний капітал переважав у 29 із 87 банків).

При подальшому збереженні існуючого в Україні політичного курсу на інтеграцію в Європейське співтовариство участь іноземних банків у формуванні банківської системи зростатиме. Відповідно, українські банки будуть змушені конкурувати з ними за обслуговування клієнтів, а отже, і за прибутки, сума яких з часом зменшуватиметься з огляду на необхідність зниження операційної маржі для отримання конкурентних переваг у боротьбі за клієнтів.

Чи здатні українські банки на сучасному етапі розвитку конкурувати з відповідними європейськими установами? У європейських банків вищі стандарти послуг, значно більше дешевих ресурсів (ставки за валютними депозитами в Україні становлять до 10%, у Європі – 2 – 3,5%, у тій же Польщі – 3 – 5% річних), суттєво вища капіталізація [3, с.17].

Автор вважає, що ставки за депозитами в Україні однозначно мають знизитися: це не нормальне явище, коли в економічно розвинутій державі вигідніше класти гроші на депозит

у банк, ніж займатися підприємницькою діяльністю. Основне завдання депозитних вкладень – перенесення вартості грошей у часі, а не отримання доходу. Тобто ставка за депозитом теоретично не повинна перевищувати рівень інфляції в країні.

Не менш важливою для українських банків є проблема підвищення капіталізації. Чимало науковців вважають її основним фактором підвищення конкурентоспроможності суб'єктів фінансового ринку та економіки у цілому. У 2010 році за підсумками міжбанківської конференції визначено 5 основних шляхів підвищення капіталізації банків України:

- 1) збільшення капіталу за рахунок прибутку;
- 2) залучення капіталів ринку;
- 3) зниження витрат обігу;
- 4) зменшення обсягів ризикових активів;
- 5) прийняття законодавчого рішення про податкові канікули [4, с.146].

На жаль, ні застосування кожного із цих методів окремо, ні всього комплексу загалом неспроможне за кілька років підвищити капіталізацію українських банків до світового рівня. Тому, застосовуючи їх, потрібно одночасно шукати інші шляхи для підвищення конкурентоспроможності українських банків. Одним із них може бути застосування нових банківських послуг. Якщо нині у світі надається понад 300 різних банківських послуг, то в Україні, навіть у великому банку тільки 100–120. Крім того, українським банкам, якщо вже вони мусять конкурувати з європейськими установами, потрібно не просто переймати їх досвід, а розробляти нові, інноваційні фінансові послуги, які ефективно працюватимуть саме в українських умовах і в майбутньому нададуть їм потенційні переваги перед закордонними банками [5, с.18].

Важливим фактором, який істотно знижує конкурентоспроможність української банківської системи, є наявні перекося у структурі доходів українських банків: 68–70% із них отримано від кредитної діяльності, 25% – від комісійної, 5,3% – від торговельної. Таку структуру необхідно змінити на користь комісійних і торговельних операцій.

Також в Україні практично не застосовувалися механізми створення спеціалізованих банків, які успішно існують у банківських системах європейських країн. Оскільки йде процес «вимивання» регіональних банків шляхом поглинання їх всеукраїнськими, відбувається перерозподіл сфер впливу між великими банками, і виникає об'єктивна потреба реструктурування банківської системи України.

Однією з проблем банківської системи є дисбаланс її регіональної складової. Досвід ЄС і статистика свідчать: чим краще розвинута банківська система в регіоні, тим інтенсивніше розвивається регіональне підприємництво. Відповідно й стимулюються економічні процеси, що в подальшому веде до поліпшення рівня життя населення. Національному банку потрібно стимулювати розвиток регіональних банків, які у подальшому стануть фінансовою основою розвитку економіки регіонів та зможуть, за наявності конкуренції з боку зарубіжних банків, зберегти клієнтів завдяки індивідуальному підходу до них, особистим зв'язкам та значному досвіду співпраці.

Крім того, в Україні немає кооперативних банків, а саме вони слугують базою для становлення та зростання малого і середнього бізнесу в розвинутих країнах. Банківський сектор стане ефективним лише тоді, коли зможе запропонувати кожному члену суспільства, незалежно від його матеріального становища, прийнятний механізм обслуговування. Країни ЄС поступово рухаються у цьому напрямі, реформують банківський сектор, створюючи спеціалізовані фінансові установи, які інтегруючись у банківську систему, роблять її менш вразливою до можливих негативних впливів. Україна має всі законодавчі підстави для розвитку інфраструктури банківського сектору з урахуванням європейського досвіду. Відтак особливу увагу слід приділити створенню механізмів, які б дієво сприяли розвитку місцевих, кооперативних та спеціалізованих банків.

Важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності українських банків і запобігання виникнення фінансових проблем у банківській сфері є вдосконалення процедури

банківського нагляду на основі оцінки ризиків. Протягом останніх років система та організація банківського нагляду в Україні розвивалися доволі активно. Комплексною програмою розвитку банківської системи України на 2007–2011 роки передбачалася адаптація банківського законодавства України до законодавства ЄС та рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. Зокрема це стосується захисту прав кредиторів, формування спостережних рад комерційних банків, стимулювання підвищення капіталізації та збільшення обсягів залучення коштів фізичних і юридичних осіб, недопущення перекладання на банки не властивих їм функцій контролюючих органів тощо.

Нині система банківського нагляду в Україні відповідає переважній більшості Базельських принципів. Запроваджено міжнародні стандарти обліку, звітності й аудиту. Велика увага приділяється організації ранньої діагностики проблемних ситуацій у роботі банків, розробці систем нагляду на основі оцінки ризиків. Але процеси глобалізації та розвитку світових фінансових ринків потребують нових змін в організації систем банківського нагляду та регулювання.

З цією метою Базельський комітет розповсюдив серед центральних банків консультативну доповідь «Нова схема достатності капіталу», відому під назвою Базель-3, у якій викладено нові підходи до проблеми забезпечення адекватності капіталу та поліпшення контролю за дотриманням банківськими установами пруденційних норм [3, с.147].

Основною метою Базеля-3 є сприяння адекватній капіталізації банків і вдосконаленню системи управління ризиками, тобто посиленню стабільності банківської системи в цілому. Для цього регулятивний капітал банку має відповідати реальним його ризикам, покривати всі основні ризики та визначати обсяг активних операцій, який може дозволити собі банк з огляду на рівень капіталу.

Нова система стандартів капіталу дає змогу виконувати поставлені завдання шляхом застосування трьох взаємодоповнюючих операційних компонентів – так званих опор. Перша опора визначає мінімальні вимоги щодо достатності капіталу з урахуванням певних систем ризиків. Друга враховує необхідність здійснення ефективного контролю за виконанням банками вимог щодо достатності капіталу з боку органів банківського нагляду. Третьою опорою є посилення ролі ринкової дисципліни в організації управління банками шляхом підвищення рівня відкритості офіційної звітності. Це повинно стати неодмінним елементом політики керівництва банків.

Висновки і перспективи подальших розробок. Нині Національний банк України послідовно впроваджує вимоги Базельського комітету щодо капіталу.

Таким чином, реалізація запропонованих заходів дасть змогу підвищити фінансову стабільність і стійкість банківської системи України, що, в свою чергу, вплине на забезпечення економічної стабільності держави, а також на формування бази для інтеграції України в світову фінансово-банківську систему.

Список використаної літератури

1. Шавшуков В. М. Формирование сегмента глобальных финансов / В. М. Шавшуков. – СПб: Изд-во С.–Пб университета, 2009. – 259 с.
2. Сайт Асоціації українських банків [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/aub/com/ua>.
3. Блинов А. Банковское завтра / А. Блинов. – 2011. – № 12. – С. 16–22.
4. Коваленко В. В. Банківська криза та інструменти антикризового управління / В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, О. В. Крохмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2(92). – С. 144–150.
5. Омельченко А. М. Присутність іноземних банків на українському ринку: проблеми і рішення / А. М. Омельченко // Банківська справа. – 2010. – № 2. – С. 14–19.

Прийнято до друку 08.09.2011